

Григорів Н. М.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського торговельно-економічного університету, м. Чернівці

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНСТРУКТІВ ГЕНДЕРНОЇ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ

У статті встановлено закономірності внутрішньої організації гендерних концептів через застосування логічного аналізу концепту та здійснено структурування взаємозв'язків гендерної концептосистеми за допомогою фреймового моделювання.

Ключові слова: концептосистема, семантична структура, фрейм.

В статье установлены закономерности внутренней организации гендерных концептов через применение логического анализа концепта и структурирования взаимосвязей гендерной концептосистемы с помощью фреймового моделирования.

Ключевые слова: концептосистема, семантическая структура, фрейм.

The investigation establishes patterns of gender concepts internal organization by means of logical concept analysis and designs the structured relationships of gender conceptual system with the help of frame modeling.

Keywords: conceptual system, semantic structure, frame.

Мова як центр усієї когнітивної діяльності людини відкриває доступ до світу іншої людини чи народу, до структур людської свідомості. Мета досліджень з когнітивної лінгвістики полягає в тому, щоб через осягнення мови проникнути у форми цих структур і описати існуючу між ними і мовою залежність, пояснити як влаштований світ і людина, чим спричинені ті чи інші фізичні, фізіологічні, психічні явища і процеси, які їхні наслідки.

Операційні одиниці наукового інструментарію когнітивної лінгвістики – концепти – досліджувалися в рамках культурологічного (Ю. Степанов, Е. Бенвеніст); лінгвокультурного (А. Вежицька, В. Карасик); психолінгвістичного (В. Красних, Р. Фрумкіна); семантичного (М. Алефіренко, Н. Арутюнова); етнічного (Д. Лихачов, О. Кубрякова, О. Городецька), соціо-психо-культурного (Ю. Апресян) підходів. Важливе місце в будь-якій лінгвокультурі займають гендерні концепти, які виступають універсаліями в когнітивній картині світу. При їх вербалізації відображається специфіка стереотипного сприйняття певним етносом цього концепту, тому вони вважаються одними з найважливіших лінгвокультурних концепцій та формують гендерну концептосистему, яка віддзеркалює гендерну ідентичність представників лінгвокультури.

Когнітивна лінгвістика ставить за мету виявлення ментальних структур, що існують у свідомості носіїв мови та представлені відповідним мовним знаком. Виділення структур ментального простору (фреймів, сценаріїв, блоків), що “приховуються” за лексичною одиницею, дає змогу досліджувати не лише окремі мовні одиниці, а й корпуси номінативних одиниць. Фреймова семантика як один з провідних напрямів лінгвокогнітології має точки дотику з дослідженням лексико-семантичного поля, пішовши далі теорії лексико-семантичного поля, визначивши основною метою дослідження ментальних структур, застосовуючи для цього крім власне семантичного знання також енциклопедичне та концептуальне. Для проведення аналізу значення номінативної одиниці методами фреймової семантики “необхідно встановити когнітивний контекст, або сферу знання, яка лежить в основі значення даного слова, і певним чином структурувати її, показавши, які частини цієї сфери і яким чином (за допомогою якої схеми) “схоплені” знаком, тобто змоделювати фрейм, який визначає дане значення” [1, с. 65], попередньо сформувавши структуру відповідної концептосфери.

В даному дослідженні ми ставимо за мету сформувати структуру гендерної концептосистеми англійської ірреальної міфологічно орієнтованої концептуальної картини світу, представленої в текстах англійських літературних казок (АЛК) кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. Нашим завданням вбачається встановлення закономірностей внутрішньої організації гендерних концептів, виявлення їхніх елементів через застосування логічного аналізу концепту та моделювання взаємозв'язків за допомогою фреймів як засобів репрезентації стереотипних знань гендерної тематики [4, с. 49].

Між концептом і фреймом існує досить міцний зв'язок, обумовлений, по-перше, тим, що обидва поняття відносяться до рівня репрезентації бази знань у свідомості людини, по-друге, спільністю їхньої онтології як ментальних утворень. Проте, між концептом і фреймом існує певне й досить значиме розходження, оскільки концепт може бути й структурною, і цілісною, і неподільною одиницею репрезентації бази знань у значенні одиниць мовного рівня. І. Савчук визначає, що в сучасній лінгвістиці фрейм трактується як одиниця знань, яка організована навколо концепта і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепта в рамках певної культури; це структура даних для представлення стереотипної ситуації або тип когнітивної моделі, що репрезентує знання і думки, пов'язані з конкретними, повторюваними ситуаціями, структура знання, що об'єднує численні сфери, які асоціюються з певною лінгвістичною формою; когнітивна структура, яка існує в феноменологічному полі людини, базується на ймовірних знаннях про типові ситуації, очікуваннях з приводу якостей і відносин реальних і гіпотетичних об'єктів [5].

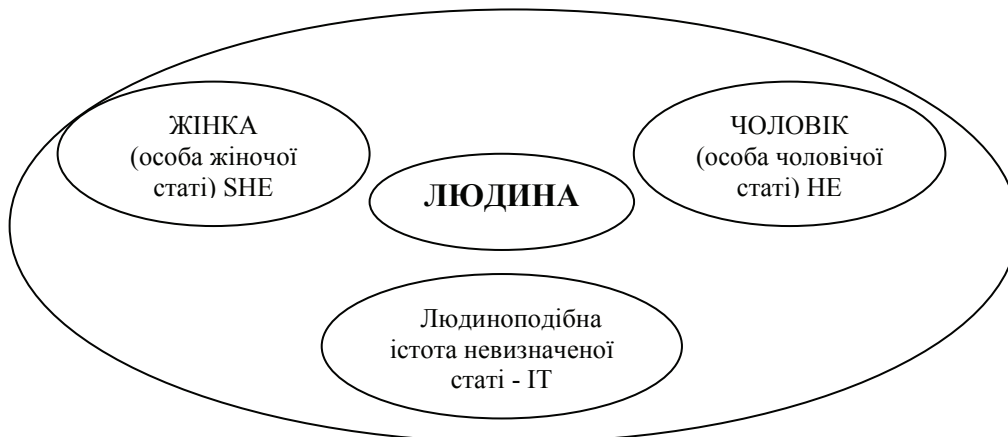
За К. Голобородько, концепт – це лінгвоментальна категорія, що узагальнює знання і досвід людини, відображає потенційні ресурси свідомості та репрезентує концептуальну картину світу мовної особистості, яка актуалізується в художніх творах. Концепти мають польову структуру. Закономірності членування поля на смислові зони – тематичні мікрополя – відображають загальну структуру уявлень письменника про відповідний фрагмент дійсності, про параметри певної розумової ситуації, що стоїть за цим полем, про домінуючі лінії, що здійснюють дискретизацію смислового простору. Польова структура художнього концепту перед-

бачає взаємозумовленість компонентів, їхню нерозривну єдність, яка виявляється через смислові зв'язки на трьох рівнях: 1) внутрішньопольові зв'язки між смисловими атрибутами у межах тематичних мікрополів; 2) міжпольові зв'язки між смисловими атрибутами різних мікрополів; 3) взаємозв'язки тематичних ідентифікаторів різних мікрополів із ядром поля художнього концепту. Смислові зв'язки ґрунтуються на семантичному й асоціативному типах спільності цих компонентів [3].

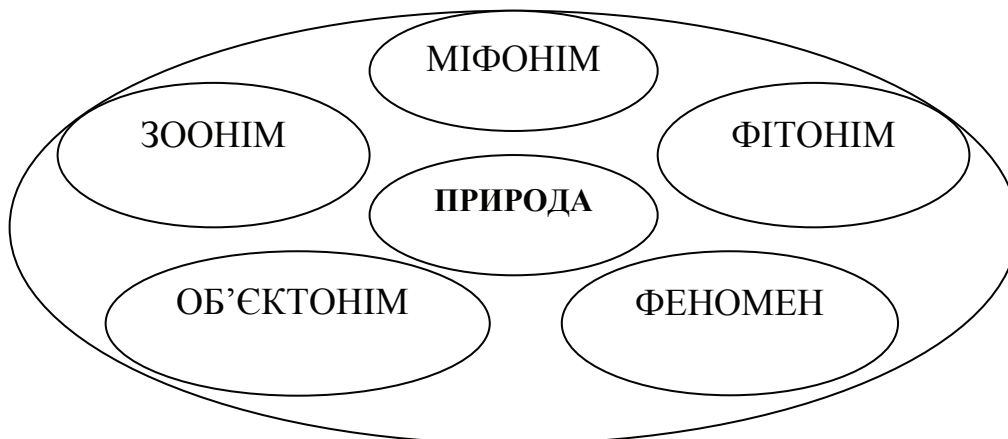
Концепти утворюють інформаційну базу мислення, певний концептуальний каркас свідомості, концептосферу, що уможливило подальший процес когнітивного опанування дійсності, вони складають той поняттєвий фонд, в якому містяться ресурси для здійснення мисленнєво-мовленнєвої діяльності [6, с. 107]. Таким чином, сукупність концептуальних структур носіїв мови утворює концептуальну систему або концептосферу – простір, сукупність концептів, пов'язаних із знанням і культурним досвідом людей. Лінгвістична природа концепту передбачає його вербалізацію, наявність плану вираження, його значущість для мовного колективу.

Визначення семантичного обсягу концептуального поля відбувається на основі словникових дефініцій, проте подібний підхід виявляється недостатнім для вивчення концептів, що мають складну семантичну структуру, характеризуються універсальною та водночас культурно обумовленою природою, розмаїттям авторських інтерпретацій та об'єднуються в базові концептосфери. Проаналізувавши АЛК кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. англійського казкаря Е. Ленга (12 книг обсягом 4417 сторінок), ми визначили, що до числа таких концептосфер належать концептосистеми ЛЮДИНА і ПРИРОДА, які ми визначаємо як гендерно марковані. Концептосфера ЛЮДИНА включає в себе макроконцепти, ЧОЛОВІК та ЖІНКА. В якості конструктів корпусу номінацій вказаних концептів розглядаються як лексичні одиниці, що є номінативами жінок і чоловіків, так і лексеми, які здійснюють певну референцію.

Враховуючи сказане вище, концептосфера ЛЮДИНА представляється нами у вигляді концептосистеми, ядерними елементами якої є іменники зі значеннями “особа чоловічої або жіночої статі”. Периферійними елементами концептів вважаємо іменники-номінації особи жіночої та чоловічої статі які здійснюють референцію до станів, якостей та дій, тою чи іншою мірою пов'язаних з поняттями “маскулінність” і “фемінінність” та їхніми стереотипними ознаками чи якостями. Концептосфера ПРИРОДА включає в себе такі макроконцепти, як ЗООНІМИ, МІФОНІМИ, ФІТОНІМИ, ОБ'ЄКТОНІМИ, ФЕНОМЕНИ. Гендерна маркованість та антропоморфні властивості, яких набувають дані концепти в дискурсі АЛК, дозволяють провести когнітивне моделювання концептосфери ПРИРОДА за схемою, аналогічною з моделлю концептосфери ЛЮДИНА. Фреймові моделі концептосфер ЛЮДИНА і ПРИРОДА представляємо графічно:

Мал. 1. Фреймова модель концептосфери “ЛЮДИНА”

Мал. 2. Фреймова модель концептосфери “ПРИРОДА”

Базові фрейми можуть бути використані в якості універсального інструментарію для структуризації інформації, що стоїть за окремою лексичною одиницею. Такий підхід дозволяє подати кожний концепт у вигляді структури із ядреними та периферійними елементами, поєднавши традиційний структурно-семантичний аналіз із лінгвокогнітивним підходом. Перспективу наших подальших досліджень бачимо в моделюванні гендерних концептосистем, представлених в текстах АЛК ХХІ ст.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии. – Изд. 2-е, стер. / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбов. ун-та, 2001. – 123 с.
2. Волошко М. Ю. Концепт багатство у англосаксонській міфопоетичній картині світу / М. Ю. Волошко // Вісник Сумського державного університету. – Серія Філологічні науки. – №5 (77), 2005. – С. 88–93.
3. Голобородько К. Ю. Когнітивна лінгвістика: дослідницький інструментарій та моделювання концептосфери митця / К. Ю. Голобородько // Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. – Сер. : “Лінгвістика”. – Зб. наук. пр. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. IV. – С. 295–300.
4. Григорів Н. М. Фреймовий підхід до репрезентації гендерних стереотипів / Н. М. Григорів // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”. – Вип. 24. – 2012 р. – С. 49–50.
5. Савчук І. І. 2004 Фреймова модель комунікативної ситуації суперництва / І. І. Савчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eprints.zu.edu.ua/2039/1/04siikss.pdf>
6. Сёмкина Н. А. Концепты и их связи в тексте / Н. А. Сёмкина // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. – Рязань: РГПУ им. С. А. Есенина, 2002. – С. 106–114.